

Az erőszak az nem tetsző, jön az ökörre a metsző, mért hörpölte fel a vizet, mely eloltotta a tüzet, mi a pálcát úgy büntette, meggyújtotta s elégette, mert az ebet eltángálta,

ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

Vissza ki hozza a két krajcáron vett gödölyét?

S mivé fajul még a cécó? Hiába könyörgés, szép szó, A Halál Angyala jó meg, meggyúl baja a metszőnek,

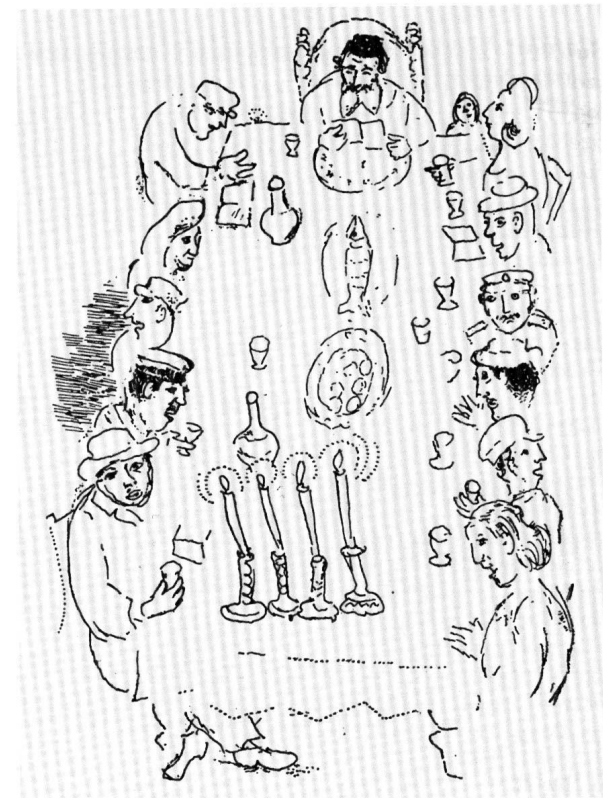
végét okozta ökörnek, mert felhörpölte a vizet, mely eloltotta a tüzet, mi a pálcát úgy büntette, meggyújtotta s elégette, mert az ebet eltángálta, ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

S itt szól bele a Jóisten, jó, hogy mindenkit leintsen, jaj a Halál Angyalának, a metszőre miért támadt? végét okozta ökörnek, mert felhörpölte a vizet, mely eloltotta a tüzet, mi a pálcát úgy büntette, meggyújtotta s elégette, mert az ebet eltángálta, ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

Tűz nem ég már, víz nem ömlik, ti pedig tartsátok távol kutyát, macskát a gidától, így óvjátok rneg a két krajcáron vett gödölyét.

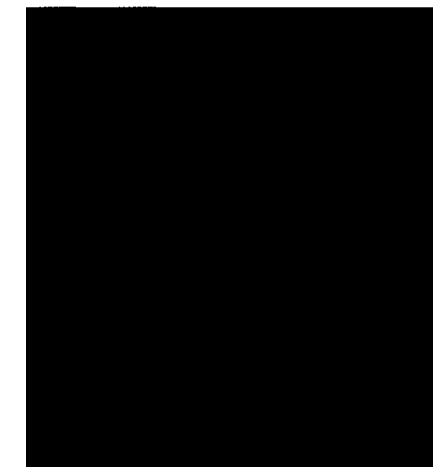
3. Egy másik magyarázat szerint a tanmese szellemi szinten értendő: a gödölye nem más mint a lélek, amely lejött erre a világra, és beöltözött a testbe, amely tele van sunyi vágyakkal, mint a macska és vad akarásokkal mint a kutya,

amely nem engedi el a csontot, stb., stb., majd a rossz, „Tajtékzó vizek” akarják kioltani a lélek fényét, de az ember még öreg korára is olyan, mint egy öklelő ökör, aminek az a vége hogy levágják, és a lelkét eltávolítják porhüvelyétől, a testtől, hogy az út végén beszámoljon tetteiről Teremtőjének (Rabbi Jákob Emdin, a Jáávéc, Hágádá magyarázatában).

Ezt meséli a *Chád-Gádjá*, Két krajcáron vett gödölye haddelhaddja.

Egy gödölye története: Arameus nyelvű, ismeretlen szerzőtől származó dal, a „láncolatos mese” stílusában, amely először a prágai (1590) Hágádában szerepel. A feltevés itt is német eredetet gyanít, bár ez a vers több szefárd Hágádába is bekerült. Amiken egyszerű a történet -annyi féle

értelmezése van a dalnak. Van aki az isteni Gondviselésbe vetett hitet támasztja alá ezzel, mondván, hogy az igazság végül is győz, és a rossz el nyeri büntetését, ámbár ennek ellentmond az egyszerű számítás: ha a vadmacska rossz, mivel felfalta az ártatlan gödölyét, akkor a kutya rendben van, mert megbüntette a vadmacskát és így tovább. Ám ha ezt a logikát ad abszurdum végigvisszük, akkor az isteni Gondviselés nem áll a jó oldalon...

A sokrétű magyarázata közül az

alábbiakban a főbb vonulatok:

1. A dal célja nevetségessé tenni a bálványimádó népeket, akik mindazon állatokat és elemeket, amelyek itt szerepelnek - „istenként” imádták:

Az ókori Egyiptomban a gidát, valamint mindenféle állatszobrokat, a „szent macskát”, szent fákat; Indiában a tehenet, másutt a tüzet a vizet stb.

2. Az allegória szerint a gödölye Izrael népe, az „apa” az Örökkévaló, a két krajcár Mózes és Áron (nagy a két kőtábla). A vadmacska Assíria, a kutya Babel, a bot Perzsia, a tűz Hellász és a víz a római birodalom, az ökör a szaracénok (akik elfoglalták Erec Jiszráélt), a metsző a keresztes „vitézek”, a halál angyala nem más, mint az ottomán birodalom, és a végén -az idők végén - az Örökkévaló megváltja Izraelt, a kis gödölyét, akit a próféta is (Jer 50,17) egy tévelygő bárányhoz hasonlít.

Chád-Gádjá, A gödölye története:

A mi piacunkon minden kapható, félig ingyen: édesapám ott vett két krajcáron egy gödölyét. Ám vadmacska, szedtevette, a kis gödölyét megette, bizony felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

A kutya, a mordizomadta, vadmacskát nyakon ragadta, mivel felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

Azt a kutya mindenedet! Szerinted már mindent lehet? Besuhogott a nádpálca, és az ebet eltángálta, ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

Verekedők közt nincs béke, a mesének sincs hát vége: tűz a pálcát úgy büntette, meggyújtotta s elégette, mert az ebet eltángálta, ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

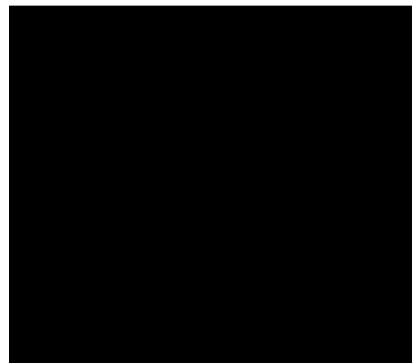
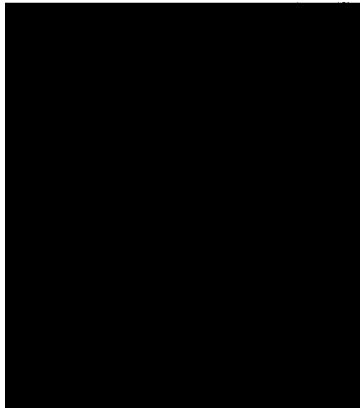
Be sajnálom azt a két krajcáron vett gödölyét...

Víz a tűzön úgy állt bosszút, fröcskölt rá egy bővet-hosszút, s eloltotta, a tüzet,

mely a pálcát úgy büntette, meggyújtotta s elégette, mert az ebet eltángálta,

ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét.

Ne felejtsetek a két krajcáron vett gödölyét. Türelem, még most sincs vége, ökör cammog a mesébe, s az egész vizet a bamba felhőrpinti egyhuzamba. Ki-ki ahogy tud, úgy fizet: mért oltotta el a tüzet, mi a pálcát úgy büntette, meggyújtotta s elégette, mert az ebet eltángálta, ki vadmacskát megharapta, merthogy felfalta a két krajcáron vett gödölyét. Szánom azt a kedves, két krajcáron vett gödölyét.

Népednek, Izrael házának hatalmas gyülekezeteiben is ujjongva dicsérje a Neved minden nemzedék, mert minden teremtet lénynek kötelessége Örökkévaló Istenünk és atyáink Istene, színed előtt hálálkodni, dicsérni, dicsőíteni, ékesíteni, magasztalni, tisztelni, áldani, felmagasztalni és imádni Téged, felkent szolgád, Jisáj fia, Dávid király minden dalával és hálaénekével!

Tehát, mindörökké csak Téged magasztalunk, Urunk, Királyunk, ég és föld hatalmas, szent királya, Isten. Mert Téged örökön illet Örökkévaló, atyáink Istene, minden dal és hálaének, mert Te vagy az erő és a hatalom, a győzelem, az örökkévalóság, a nagyság és a dicsőség, a szentség és az uralom. Tiéd minden köszönet és áldás a világ kezdetétől a végezetéig. Áldott vagy Te, Örökkévaló, Isten, dicsőségben nagy uralkodó, Isten, akinek hálát adnak, Csodák Ura, minden lelkek teremtetője, a teremtmények uralkodója, aki kedveli a zsoltáréneket, minden világot éltető egyetlen Úristen!

Áldást mondunk a negyedik pohár borra és baloldalra dőlve kiisszuk:

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki teremtette a szőlőtő gyümölcsét.

Miután elénekelték a himnusz, kimentek az Olajfák hegyére.

(Mk 14,26)

A széder-estének közeleg a vége, megültük, a törvényt figyelembe véve, búcsúzunk is tőle, bízva és remélve, hogy így rendezhetjük meg majd mától egy évre. Magasságos Isten, erre kérünk Téged, Gyarapítsd meg újra megritkított néped: Izrael-erdőben be sok fa kiégett! Egy helyébe százat plántáljon Fenséged!

Jövőre Jeruzsálemben!

(A Hágádá „hivatalos” része itt tulajdonképpen befejeződik. Az áskénáz rítusú Hágádák egy sor pijut-verset és egyéb rímes éneket, dalt tartalmaznak, amelyeket az egész család - és főleg a gyerekek - együtt szoktak énekelni. Ennélfogva a legtöbb Hágádá-rítus átvette őket.

Jézus idejében természetesen ezeket még nem mondták)

- Kilenc hónapra szokott a legtöbb gyerek születni, nyolcadnapra kell a kisfiút megmetélni, minden hétnek hét a napja, hat Misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Hát a tíz?
- Tíz ige, tíz parancsolat, azt kaptuk a Szináj alatt, kilenc hónapra születünk, nyolcadnapra megmetéltetünk, minden hétnek hét a napja, hat Misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanja volt a népnek, három ősapával éltek,
- két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Mondd hát mi a tizenegy?
- Tizenegy csillag, mit József mély álmában láthatott meg, tíz parancsolatot vettünk, kilenc hónapra születünk, nyolcadnapra megmetélnek, hét a napja minden hétnek, hat Misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Mi az, ami tizenkettő?
- Ehhez nem kell bölcsnek lenni törzseinknek száma ennyi, a csillag száma ami volt József álma, tíz parancsolatot vettünk, kilenc hónapra születünk, nyolcadnapra megmetélnek, hét a napja minden hétnek, hat Misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Tizenhárom, ezt fejtse meg!
- Tóránk szerint ennyi nemes lényege van Istennek! Tizenkettő - törzsek száma, tizenegy csillag az álma, tíz parancsolatot vettünk, kilenc hónapra születünk, nyolcadnapra megmetélnek, hét a napja minden hétnek, hat Misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanja volt a népnek, három ősapával éltek, tíz parancshoz két kőtábla s egy az Isten, a magasztos

- Ki mondja meg, mi az egy?
- Egy az Isten égen s földön, óvjon minket égi kegy.
- S azt ki tudja, mi a kettő?
- Két kőtáblán tíz parancsot rótt mireánk a Teremtő, és egy az Isten égen s földön.
- Hát a hármát kitalálad?
- Ki, mert három ősapánk volt: Ábrahám, Izsák és Jákob, két kőtáblára rótt a Teremtő tíz parancsot, s egy az Isten, a magasztos.
- S mi a négy?
- Négy szép ősanyánk ringatta eleinknek bölcsőjét, kik három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Halljam, mit jelent az öt?
- Mózes öt könyvét jelenti, azt is Ő adta, a fenti, négy ősanyja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- S mi a hat?
- Szakaszai a Misnának épp hat rendre oszlanak, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanyja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Mi a hétnek jelentése?
- Hét nap a hét: hat munkára, egy pedig a pihenésre, hat Misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanyja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- És a nyolc?
- Fiúgyermek, pici jószág, nyolcadnapra megzsidozzák, minden hétnek hét a napja, hat misna-rend oktat jóra, Mózes öt könyve a Tóra, négy ősanyja volt a népnek, három ősapával éltek, két kőtábla, tíz parancshoz, s egy az Isten, a magasztos.
- Haladunk. A kilenc mi?

Istenem vagy te, hálát adok neked, Istenem vagy te, magasztallak téged.
Áldjátok az Urat, mert jó, mert irgalma örökkévaló. (Zsolt 118)

Áldjátok az Urat, mert jó, mert irgalma örökkévaló!

Áldjátok az istenek Istenét, mert irgalma örökkévaló!

Áldjátok az urak Urát, mert irgalma örökkévaló!

Őt, aki nagy csodákat művel egymaga, mert irgalma örökkévaló!

Aki az eget bölcsen alkotta, mert irgalma örökkévaló!

Aki szétterítette a földet a vizeken, mert irgalma örökkévaló!

Aki a nagy világítókat alkotta, mert irgalma örökkévaló!

A napot, hogy uralkodjék a nappalon, mert irgalma örökkévaló!

A holdat és a csillagokat, hogy uralkodjanak az éjszakán, mert irgalma örökkévaló!

Aki megverte elsőszülöttjeiben Egyiptomot, mert irgalma örökkévaló!

És kivezette közülük Izraelt, mert irgalma örökkévaló!

Hatalmas kézzel és felemelt karral, mert irgalma örökkévaló!

Aki kettéhasította a Vörös-tengert, mert irgalma örökkévaló!

S átvitte Izraelt a közepén, mert irgalma örökkévaló!

De a Vörös-tengerbe vetette a fáraót és seregét, mert irgalma örökkévaló!

Aki a pusztában vezérelte népét, mert irgalma örökkévaló!

Aki megvert nagy királyokat, mert irgalma örökkévaló!

És megölt hatalmas királyokat, mert irgalma örökkévaló!

Szehont, az amoriták királyát, mert irgalma örökkévaló!

Ógot, Básán királyát, mert irgalma örökkévaló!

S odaadta örökségül földjüket, mert irgalma örökkévaló!

Örökségül szolgájának, Izraelnek, mert irgalma örökkévaló!

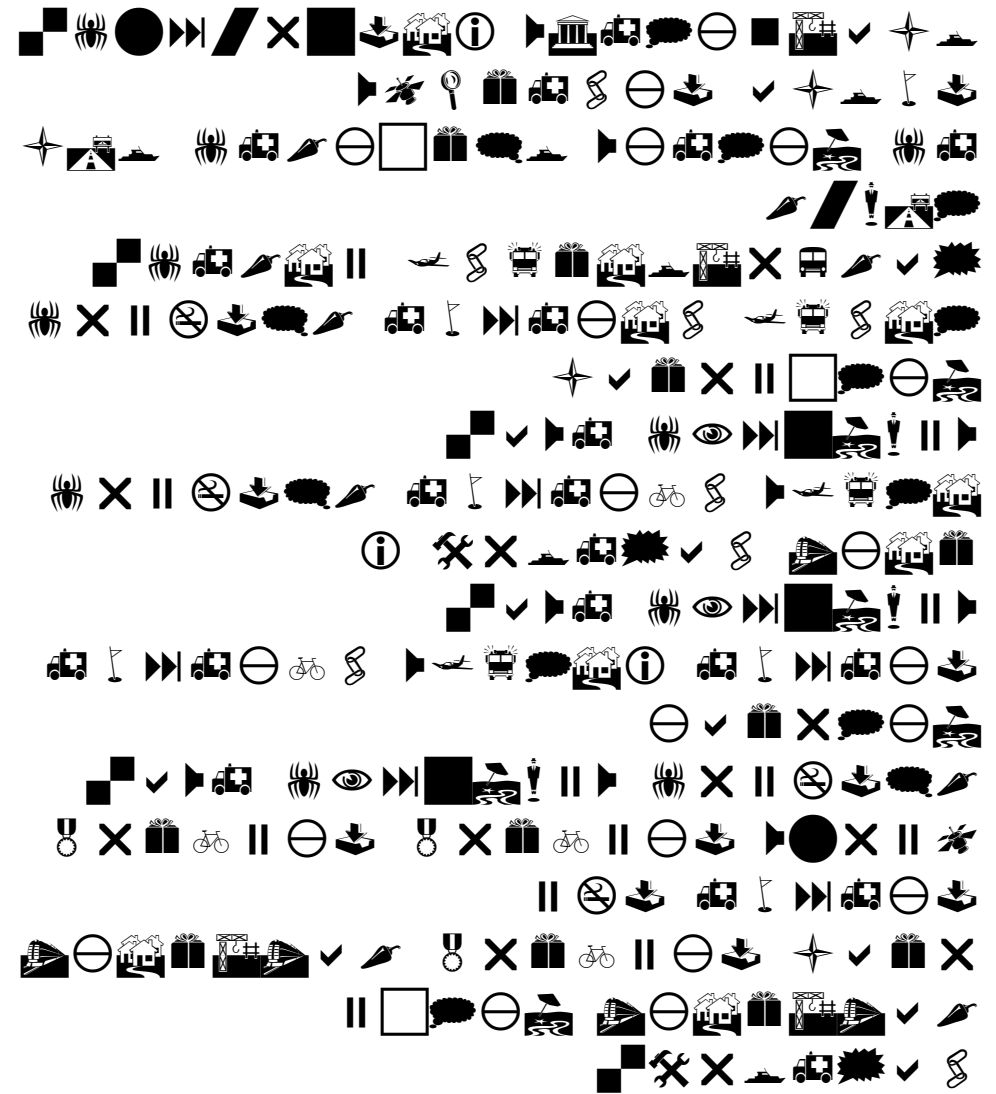
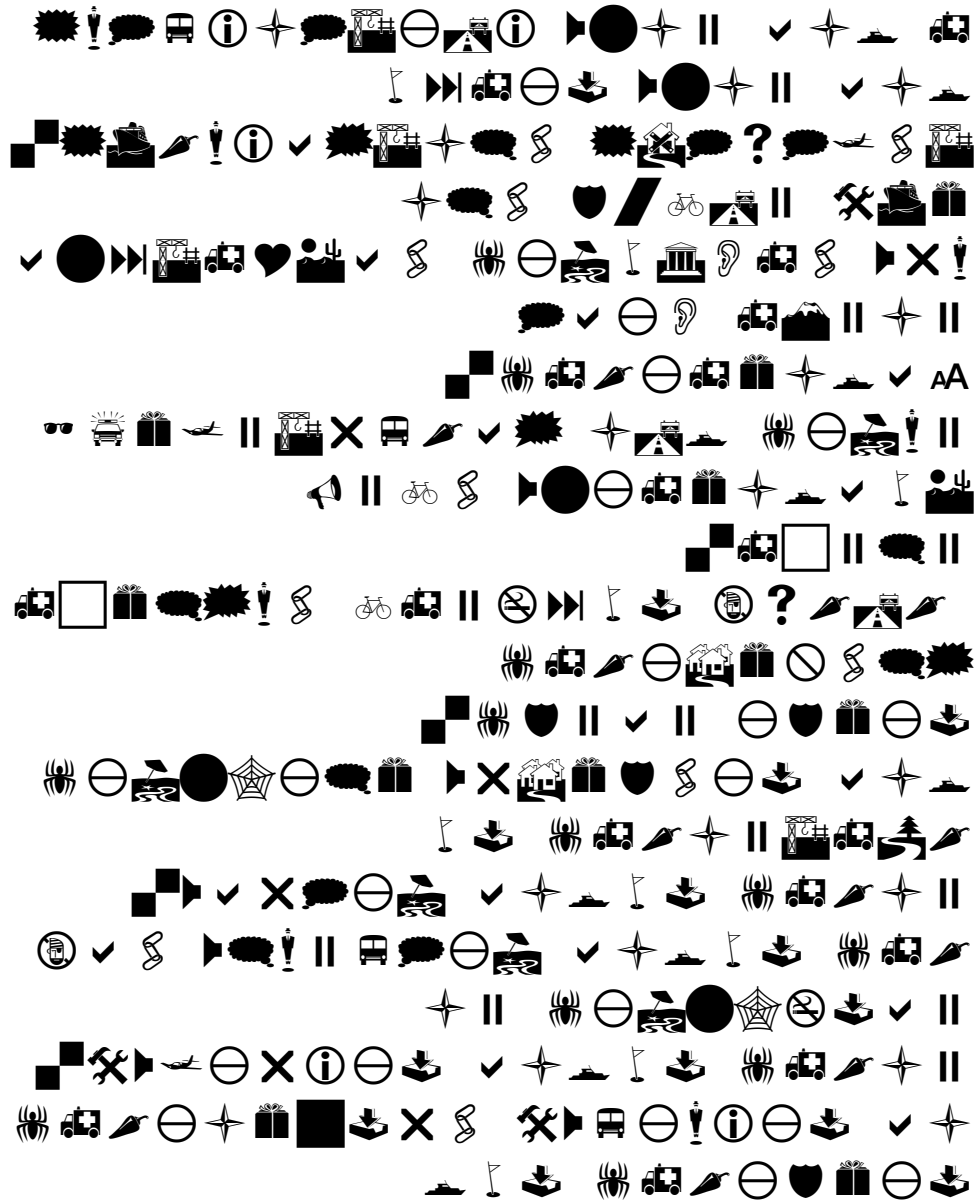
Aki megemlékezett rólunk megaláztatásunkban, mert irgalma örökkévaló!

És megszabadított minket ellenségeinktől, mert irgalma örökkévaló!

Aki eledelt ad minden testnek, mert irgalma örökkévaló!

Áldjátok az ég Istenét, mert irgalma örökkévaló!

(Zsolt 136)

(115. Zsoltár)

ALLELUJA!

Magasztaljátok az Urat, mert jó, mert irgalma örökkévaló!

Mondja hát Izrael, hogy jó, hogy irgalma örökkévaló!

Mondja hát Áron háza, hogy irgalma örökkévaló!

Mondják hát, akik félik az Urat, hogy irgalma örökkévaló!

Szorongatásomban segítségül hívtam az Urat, s az Úr meghallgatott és tágas térre vezetett. Az Úr velem van, nem félek, ember mit árthatna nekem? Az Úr az én segítőm, s én lenézhetem ellenségeimet. Jobb az Úrhoz menekülni, mint emberben reménykedni. Jobb az Úrhoz menekülni, mint fejedelmekben reménykedni. Mind körülvettek engem a nemzetek, de én az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk! Körülvettek, bizony körülvettek engem, de én az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk! Körülvettek engem, mint a méhek, föllobbantak, mint a tűz a bozótban, de az Úr nevében diadalmaskodtam rajtuk! Meglöktek, bizony meglöktek, hogy elessem, de az Úr megsegített engem! Az Úr az én erőm és dicsőségem, ő lett az én szabadítóm. Ujjongás és diadal szava hangzik az igazak sátraiban: »Az Úr jobbjára győzelmet szerzett, az Úr jobbjára fölmagasztalt engem, az Úr jobbjára győzelmet szerzett!« Nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úr tetteit. Az Úr nagyon megfenyített engem, de nem engedett át a halálnak. Nyissátok meg előttem az igazság kapuit, hadd lépjek be rajtuk, hogy dicsérjem az Urat. Ez az Úr kapuja, az igazak lépnek be rajta.

Hálát adok neked, hogy meghallgattál engem, és szabadítóm lettél. A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkövé lett.

Az Úr műve ez, csodálatos a mi szemünkben. Ezt a napot az Úr adta, ujjongjunk és vigadjunk rajta!

Nyújts, ó Uram, segítséget, adj, ó Uram, jó sikert! Áldott, aki az Úr nevében jön! Áldunk az Úr házából titeket. Az Úr Isten világosított meg minket. Álljatok sort az ünnepi lombokkal, egészen az oltár szarváig.

Sokasítson meg titeket az Úr, titeket és fiaitokat. Áldjon meg az Úr titeket, aki az eget és a földet alkotta.

Az ég az Úr ege, de a földet az emberek fiainak adta. Nem a holtak dicsérnek téged, Uram, és egy sem azok közül, akik leszálltak a némaság honába, hanem mi, akik élünk, dicsérjük az Urat, most és mindenörökké.

(Zsolt 115)

ALLELUJA!

Szeretem az Urat, mert meghallgatta könyörgésem szavát. Mert felém fordította fülét azon a napon amelyen segítségül hívtam. Körülvettek engem a halál gyötrelmei, rám találtak az alvilág veszedelmei. Szorongatásba és nyomorúságba jutottam, de segítségül hívtam az Úr nevét: »Uram, szabadíts meg engem!« Irgalmas az Úr és igaz, megkönyörül a mi Istenünk. Megoltalmazza az Úr a kicsinyeket, megaláztatásomban megszabadított engem. Térj vissza, lelkem, nyugalmadba, mert az Úr jót tett veled. Megmentett engem a haláltól, szememet a könnyhullatástól, lábamat az elbukástól. Az Úr kedvében járok az élők földjén.

Hittem, még ha így is szoltam: »Nagyon nagy megalázás ért!« Elkeseredésemben azt mondtam: »Hazug minden ember!«

Mivel viszonzom az Úrnak mindazt, amit velem cselekedett? Fölemelem a szabadulás kelyhét, és segítségül hívom az Úr nevét. Teljesítem az Úrnak tett fogadalmaimat egész népe előtt. Az Úr szemében drága dolog, szentjeinek halála. Én is, Uram, a te szolgád vagyok, szolgád vagyok és szolgálód fia. Széttörted bilincseimet: a hála áldozatát mutatom be neked, és segítségül hívom az Úr nevét. Teljesítem az Úrnak tett fogadalmaimat egész népe előtt az Úr házának udvaraiban, tebenned, Jeruzsálem.

(Zsolt 116)

ALLELUJA!

Dicsérjétek az Urat minden népek, dicsérjétek őt minden nemzetek!

Mert megerősítettett mirajtunk az ő irgalma, és jósága örökre megmarad! (Zsolt 117)

Áldást mondunk a harmadik pohár borra, és baloldalra dőlve kiisszuk:

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ ura, aki teremtetted a szőlőtő gyümölcsét.

Kitöltjük a negyedik poharat és Illés próféta serlegét. Majd kitarjuk az ajtót és ezt mondjuk:

Zúdítsd haragodat azokra a népekre, akik nem ismernek el Téged, és azokra a birodalmakra, amelyek nem idézik a Nevedet. Mert elemésztették Jákobot és feldúlták tanyáját. Borítsd rájuk haragodat, érje utol őket izzó dühöd. Üldözd őket kíméletlenül, irtsd ki őket mennyboltod alól. (Zsolt 79,6-7, 69,25, Siral 3:66)

Itt várjuk, hogy bejöjjön a Messiás és igyék Illés serlegéből.

Hálél - Nircá

Befejező zsoltárok és énekek, mondókák

Ne nekünk, Uram, ne nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget, irgalmad és hűséged szerint. Hogy azt ne mondják a nemzetek: „Hol van az ő Istenük?” Hisz a mi Istenünk az égben van, mindent megtesz, amit akar. De a nemzetek bálványai ezüstből és aranyból vannak, s emberi kéz alkotásai. Van szájuk, de nem szólnak, van szemük, de nem látnak. Van fülük, de nem hallanak, van orruk, de nem szagolnak. Van kezük, de nem tapintanak, van lábuk, de nem járnak, torkukkal nem kiáltanak. Legyenek hozzájuk hasonlók a készítőik, és mindazok, akik bíznak bennük! Izrael háza az Úrban bízik, ő a segítőjük és oltalmazójuk. Áron háza az Úrban bízik, ő a segítőjük és oltalmazójuk. Akik félik az Urat, az Úrban bíznak, ő a segítőjük és oltalmazójuk.

Megemlékezik rólunk az Úr, s áldását adja ránk. Áldását adja Izrael házára, áldását adja Áron házára. Áldását adja mindazokra, akik az Urat félik, kicsinyekre és nagyokra egyaránt.

Az áfikomán körül a szokások garmada alakult ki. A legismertebb az, hogy a gyerekek elcsenik az áfikománt, és csak valamilyen ajándék ígérete ellenében adják vissza. A szokás alapja valószínűleg az a Talmudi mondás miszerint „elveszik a pászkát a gyerekek elől, hogy ne aludjanak el”. Erre több más magyarázat is van: Rási azt mondja, hogy gyorsan, futtában, eszik a pászkát, hogy a gyerekek ne aludjanak el, miuel a jóllakott gyerek elálmosodik és elalszik. Mások szerint elveszik a pászkát a gyerekek elől: ezzel felkeltik érdeklődésüket, és azok ahelyett, hogy elaludnának -kérdősködni, és ez a cél vagy a felnőttek kapdossák el a pászkát, egyik a másiktól. Játékosan, hogy ezzel szórakoztassák a gyerekeket, hogy el ne aludjanak)

Bérách:

Kitöltjük a harmadik pohár bort és elmondjuk az asztali áldást.

(Jézus feltehetőleg itt mondott áldást a borra, illetve a most következő zsoltárok után, a harmadik pohár kiívása előtt.)

Zarándok-ének. Mikor az Úr megfordította Sion fogságának sorsát, olyan volt, mintha álmodnánk. Akkor szánk vígsággal telt meg, nyelvünk pedig ujjongással. . Azt mondták akkor a nemzetek között: »Nagy dolgokat művelt velük az Úr!«

Nagy dolgokat művelt velünk az Úr,

azért örvendezünk. Fordíts fogságunkon, Uram, mint ahogy megfordítod délen a patakokat! Akik könnyek között vetnek, majd ujjongva aratnak. Csak mentek és sírtak, úgy vitték vetni vetőmagjukat; de ujjongva jönnek vissza majd, s úgy hozzák a kévéiket. (Zsolt 126)

és remélhetőleg nem is fogunk soha. Hatalmas a Te neved. Mert ellátónk és gondoskodónk vagy, mindenkivel csak jót tevő, aki minden teremtménynek élelmet juttatsz. Amint írva van: „Kinyitod kezedet, és kegyelmedben kielégítesz minden élőlényt” Áldott vagy Örökkévaló, aki mindenkit ellátsz.

Hála a Szentföldért:

Hálát adunk Neked, Örökkévaló Istenünk, hogy atyáinknak hagytad örökbe ezt a gyönyörűséges, termékeny, tágas országot, s hogy kivezettél minket Egyiptom földjéről, a rabszolgaság házából, hogy testünkre pecsételt szövetséget kötöttél velünk, és megtanítottál bennünket a Tórára és annak parancsaira és törvényeire, s hogy kegyes, szeretetteljes élettel ajándékoztál meg bennünket és gondoskodtál az élelmünkről mindig, minden nap, minden időben és

minden órán.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, Atyánk, Királyunk, Erősségünk, Alkotónk, Megváltónk, Teremtőnk, Szentünk, Jákob Szentje, Pásztorunk, Izrael Pásztora, a jószágos Úr, aki mindenkivel jót tesz, nap mint nap. Ő tett jót velünk, Ő tesz jót velünk, és Ő fog

velünk jót tenni. Ő halmozott el, halmoz el ma is és fog elhalmozni bennünket kegyelmével, irgalmával, sikerrel, áldással és segedelemmel, vigasszal és gondtalan megélhetéssel, békés élettel és mindenféle jóval, hogy hiánytalan boldogságban élhessünk mindig.

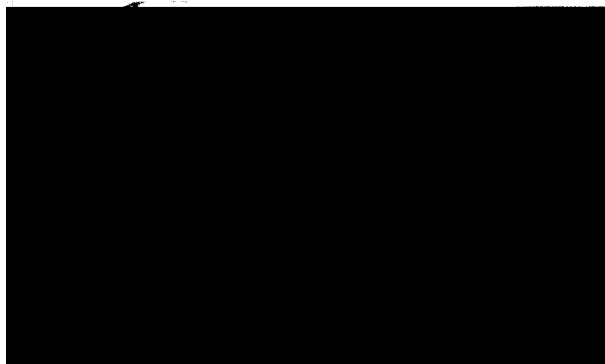
Kóré fiainak zsoltára. Ének. Szent hegyeken vetette meg alapjait, jobban szereti Sion kapuit az Úr, mint Jákob többi hajlékát. Dicsőséges dolgokat mond rólad, Isten városa! Ráhábot és Babilont azok között említem, akik ismernek engem; Íme Filisztea, Tírusz és Etiópia népe: mind ott született. Sionról mondják majd: »Ez is, az is ott született, és maga a Fölséges erősíti meg.« Bejegyzí majd az Úr, a népek könyvébe: »Ezek itt születtek.« Körtáncban fogják majd énekelni: »Minden forrásom tebenned fakad.«

(Zsolt 87)

Áldom az Örökkévalót mindenkor, állandóan Őt dicséri a szám. Mindezt hallva a végső tanulság ez: féld Istent, és tartsd meg parancsolatait, mert ez minden embernek kötelessége. Az Örökkévaló dicséretét hirdeti szám, hadd áldja minden teremtmény szent Nevét mindörökre! Áldjuk mi is az Örökkévalót most és mindörökké, halleluja! (Zsolt 34,2, Préd 12,13, Zsolt 145,21, 115:18.)

Asztali áldás:

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki kedvesen, szeretettel és irgalommal viseled gondját a világnak, ki kegyelmesen kenyeret juttatsz minden élőknek, kinek köszönhetjük, hogy soha semmiben nem szenvedtünk hiányt,

Sulchán oréch:

Vagyis ezután következik az ünnepi lakoma. (Elfogadott szokás, hogy elsőnek a - tálon lévő - keménytojást fogyasztjuk el, sós vízbe mártva. Ez emlékezés a Szentély pusztulása felett érzett bánatunkra.

Az ünnepi étkezés: A régi Hágódók a vacsorával kapcsolatban csak annyit jegyeznek meg, hogy „esznek-isznak szükségük szerint”, vagyis, azt és annyit, amennyit jólesik. Ez azt jelentheti, hogy a vacsora alatt a szertartás fel van függesztve, nincsenek előírt - vagy ajánlott - dolgok; még bort is szabad inni, a kötelező négy poháron felül. A Rebbe (Hágádájában) úgy értelmezi a „szükség szerinti” evést, hogy együnk eleget, mivel az áfikománt jóllakottan kell elfogyasztani, másrészt ne együnk túl sokat, mert akkor nem leszünk képesek megenni az áfikománt.)

Cáfun:

Az étkezés után baloldalra dőlve elfogyasztjuk az elrejtett áfikománt. (Az áfikomán története: A kettétört pászka nagyobbik felét eltettük a vacsora végére, amikor is majd utóételként fogyasztjuk el, a peszáchi áldozat húsának emlékére. A szó értelme: hozzátok az ételt (áfiku mán arámul). Ezek szerint: amikor a Szentély még állt és volt peszáchi (bárány)áldozat, akkor az áfikomán valóban az utóétel (kompót) szerepét töltötte be. Később, már a Talmudi időkben, az áfikománnak eltett pászkadarab helyettesítette - jelképesen - az áldozati húst, és innen ered a középső pászka szerepe. Ez azt jelenti, hogy Jézus idejében valószínűleg utóétel következett a bárány elfogyasztása után.

ALLELUJA!

Dicsérjétek az Urat, ti szolgálai,
dicsérjétek az Úr nevét!

Áldott legyen az Úr neve
most és mindörökké!

Napkelettől napnyugatig
dicsértessék az Úr neve!

Fölséges az Úr minden nemzet fölött,
dicsősége fölülmúlja az egeket.

Ki olyan mint az Úr, a mi Istenünk,
aki a magasságban lakik,
de lehajol hogy letekintszen az égre és a földre?

Fölemeli a nincstelent a porból,

fölsegíti a szegényt a sárból,

hogy helyet adjon neki a fejedelmek között,
népének fejedelmei között.

Úgy lakhat házában a gyermektelen asszony,
mint a fiain örvendő anyja. (Zsolt 113)

ALLELUJA!

Amikor Izrael kivonult Egyiptomból,

Jákob házanépe az idegen nép közül,

Júda lett az ő szentélye,

Izrael a birodalma.

Látta a tenger és elfutott,

a Jordán visszafelé tartott.

Ugrándoztak a hegyek, mint a kosok,

és a halmok mint juhok bárányai.

Mi lelt téged, tenger, hogy elfutottál,
és téged, Jordán, hogy visszafordultál?

**Hegyek, miért ugrándoztatok, mint a kosok,
és mint a juhok bárányai, ti halmok?**

Kezünkben marad a felső és a középső törött pászka és egy további áldást mondunk rájuk:

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki megszentelt minket parancsolataival és meghagyta nekünk, hogy kovásztalan kenyeret együnk.

Letörünk az egész és a törött maceszből egy-egy olajbogyónyi darabot (kázájit), mindenkinek adunk belőle, majd kényelmesen baloldalra dőlve elfogyasztjuk.

Máror:

Bemártjuk a keserű gyökeret a sós vízbe és áldást mondunk:

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki megszentelt minket parancsolataival meghagyta nekünk, hogy keserű gyökeret együnk.

Koréch:

A házigazda a legalsó, harmadik pászka két darabja közé keserű gyökeret tesz, és megjegyzi, hogy ez megemlékezés Hilélre, aki a Szentély fennállása idején együtt - szendvicsként - fogyasztotta el a peszách-áldozat húsát a pászkával és a keserű gyökérrel:

Így tett Hilél a Szentély fennállása idején: egybe-göngyölte a peszách-áldozat húsát, a pászkát és a tormát és együtt fogyasztotta el őket, hogy teljesítse az Irás parancsát: „Egyétek a peszách-áldozatot együtt a pászkával és a keserű gyökérrel” (4Móz 9,11).

és

**Rendülj meg föld az Úr színe előtt,
Jákob Istenének arca előtt,
aki a kősziklát vizek tavává változtatta,
s a szirtet vizek forrásává. (Zsolt 114)**

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ Ura, ki megváltott bennünket és atyáinkat Egyiptomból, és megérnünk engedte a mai éjszakát, hogy a kovásztalan kenyeret és a keserű gyökeret együk. Engedd meg, Urunk, Istenünk, és atyáink Istene, hogy békességben érhessünk meg a jövőben más ünnepeket is, hogy örvendhessünk szent városod felépülésének, hol majd örömben szolgálunk Téged és boldogan fogyasztjuk az ünnepi és a peszách-áldozatot melyek vére kedvedre érintette oltárod falát. Új dalt zengjünk megszabadításunkért és lelkünk megváltásáért. Áldott vagy Te Örökkévaló, ki megváltottad Izraelt.

*Áldást mondunk a második pohár borra és **baloldalra dőlve** kiisszuk.*

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ ura, aki teremtetted a szőlőtő gyümölcsét.

Ráhcá:

Kezet mosunk a pászkaevés előtt - ahogy általában kenyérevés előtt tesszük -, és ezt az áldást mondjuk:

Áldott vagy Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki megszentelt minket parancsolataival, és meghagyta, hogy kezet mossunk.

Moci-Mácá:

Jézus itt mond áldást a kenyérre és nyújtja tanítványainak!

Áldást mondunk a két egész pászkára, s a közöttük lévő eltörtre:

Áldott vagy te Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki kenyeret ad a földből.

A házigazda felmutatja a pászkát

Miért esszük a pászkát, a kovásztalan kenyeret? Mert még meg sem kelhetett őseink tésztája, amikor megjelent a királyok királya, a Szent, legyen áldott Ő, és megszabadította őket, amint írva van: „és kovásztalan lepényeket sütöttek a magukkal hozott tésztából, ami még meg se kelhetett, mert kiűzték őket Egyiptomból és nem késlekedhettek, még útravaló eleséget sem készíthettek maguknak” .

Ez tulajdonképpen az elbeszélés érdembeni befejezése.

A házigazda felmutatja a keserű gyökeret.

És miért esszük ma a keserű gyökeret? Azért, mert az egyiptomiak megkeserítették atyáink életét Egyiptomban, amint írva van: és megkeserítették életüket, nehéz munkával, agyagkeveréssel, vályogvetéssel, és mindenféle mezei munkával kemény robotra fogták őket”

Felemeljük a borospoharat.

A pászkák le vannak takarva.

Ennélfogva kötelességünk leróni hálánkat a mi Istenünknek, zengeni dicséretét, hirdetni ragyogó fenségét, magasztalni áldó köszönettel azt szönettel azt, aki atyáinkkal és velünk e csodákat művelte, aki a szolgaságot szabadsággá, a bánatot örömmé, a gyászt vigassággá, a sötétséget nagy fényességgé, a rabságot megváltássá változtatta számunkra. Daloljunk hát Neki, halleluja!

Az asztalra tesszük a poharat.

a többi közül, kísértésekkel, jelekkel és csodatételekkel, háborúval és erős kézzel, kinyújtott karral és nagy, félelmetes jelenésekkel, ahogy ezt veletek tette az Örökkévaló, a ti Istenetek Egyiptomban, szemetek láttára?" (5Móz 4,34)

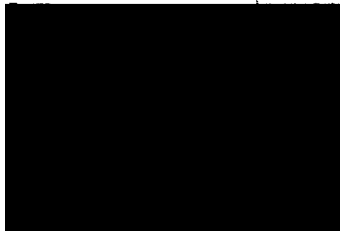
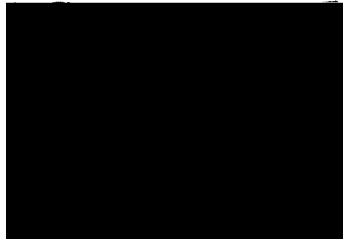
„...jelekkel” - ez a szó a botot jelenti, mint írva van: „ezt a botot pedig vedd a kezédbe, ezzel viszed majd végbe a csodajeleket.” (2Móz 4,17)

„...és csodatettekkel” - ez a vér csodája, mint írva van: „és csodajeleket mutatott az égen és a földön...

Egy-egy csepp bort kiöntünk a pohárból minden egyes szó után:

...vért, tüzet és füstoszlopokat”. (Joel 3:3.)

Egy-egy csepp bort kiöntünk minden egyes csapás után:

kiütéssel,
jégesővel, sáskajárással sötétséggel és az elsőszülöttek halálával.

(A kiöntött csöppek a büntetést jelképezik, míg a pohárban maradt bor „az örvendeztető bor” szerepét játssza)

Vérrel,
békával, tetvekkkel, vadállatokkal, dögvésszel,

Ha csak gondoskodik rólunk a pusztában negyven éven át, de nem táplál bennünket mannával,

azzal is beértük volna

Ha csak mannával táplál bennünket, de nem ajándékoz meg minket a Szombattal,

azzal is beértük volna

Ha csak megajándékoz minket a Szombattal, de nem vezet bennünket a Színájhoz,

azzal is beértük volna

Ha csak elvezet bennünket a Színájhoz, de nem adja nekünk a Tórát,

azzal is beértük volna

Ha csak nekünk adja a Tórát, de nem visz be bennünket Izrael földjére,

azzal is beértük volna

Ha csak bevisz bennünket Izrael földjére, de nem építi fel nekünk a Szentélyt,

azzal is beértük volna!

Mily mérhetetlen volt tehát Istenünk irántunk tanúsított jósága: kiszabadított minket a rabságból, ítéletet hozott Egyiptom felett, lesújtott isteneikre, megbüntette elsőszülötteiket, nekünk juttatta kincseiket, kettéhasította a tengert, átvezetett bennünket rajta száraz lábbal, belefűllasztotta ellenségeinket, gondoskodott rólunk a pusztában negyven éven át, mannával táplált bennünket, megajándékozott minket a Szombattal, elvezetett bennünket a Színáj-hegyéhez, ott nekünk adta a Tórát, bevitt minket Izrael földjére és felépítette nekünk a Szentélyt, hogy megbocsáttassanak bűneink.

Rabbi
Jehudá

a tíz csapást a héber szavak kezdőbetűiből rövidítette le:

Egy-egy csepp bort kiöntünk a rövidítés mindhárom szava után:

Döcäch, ódás, böächáv

Mily végtelenül jóságos volt hozzánk a mi Istenünk:

Ha csak kiszabadít minket Egyiptomból, de nem ítélkezik felettük,

azzal is beértük volna

Ha csak ítélkezik felettük, de isteneiket nem sújtja,

azzal is beértük volna

Ha csak isteneiket sújtja, de elsőszülötteiket nem bünteti,

azzal is beértük volna

Ha csak az elsőszülötteket bünteti, de nem juttatja nekünk a kincseiket,

azzal is beértük volna

Ha csak nekünk juttatja kincseiket, de nem hasítja ketté a tengert,

azzal is beértük volna

Ha csak ketté hasítja a tengert, de minket nem vezet át rajta száraz lábbal,

azzal is beértük volna

Ha csak átvezet bennünket száraz lábbal, de nem fullasztja bele ellenségeinket,

azzal is beértük volna

Ha csak belefűllasztja ellenségeinket, de nem gondoskodik rólunk a pusztában negyven éven át,

azzal is beértük volna

És „felfigyelt nyomorúságunkra” - ez a családi élet felbomlására vonatkozik, - miként írva van: „És látta Isten Izrael gyermekeit és megindult rajtuk a szíve” (2Móz 2,25).

...szenvedésünkre, ez a fiúgyermekre vonatkozik, mert a Fáraó elrendelte: „minden születendő fiúgyermeket vessetek a folyóba, csak a leánygyermekeket hagyjátok életben”(2Móz 1,22).

„...és szorongatásunkra” - ez a zaklatás, amint írva van: „és láttam a kínzást, ahogy az egyiptomiak kínozzák őket” (2Mós 3,9).

És kivezetett bennünket az Örökkévaló Egyiptomból, erős kézzel, kinyújtott karral, nagy, félelmetes jelenéssel, jelekkel és csodatettekkel” (5Mós 26,8).

„És kivezetett bennünket az Örökkévaló Egyiptomból.” Nem angyalokkal, nem szeráfokkal, nem is küldöncökkel vezetett ki bennünket, hanem maga a Szent, áldott legyen, saját személyében tette ezt, mint írva van: „És azon az éjszakán átvonulok Egyiptom országán, megölöm Egyiptom minden elsőszülöttét, embert és jószágot egyaránt, és ítéletet tartok Egyiptom valamennyi bálványistene fölött. Mert Én vagyok az Örökkévaló” (2Móz 12:12). „Átvonulok Egyiptom országán”, Én és nem valamelyik angyal. „...megölöm Egyiptom minden elsőszülöttét”, Én és nem valamelyik szeráf. „...és ítéletet tartok Egyiptom valamennyi bálványistene fölött”, Én és nem valami küldönc. „...Én vagyok az Örökkévaló”, Én és senki más!

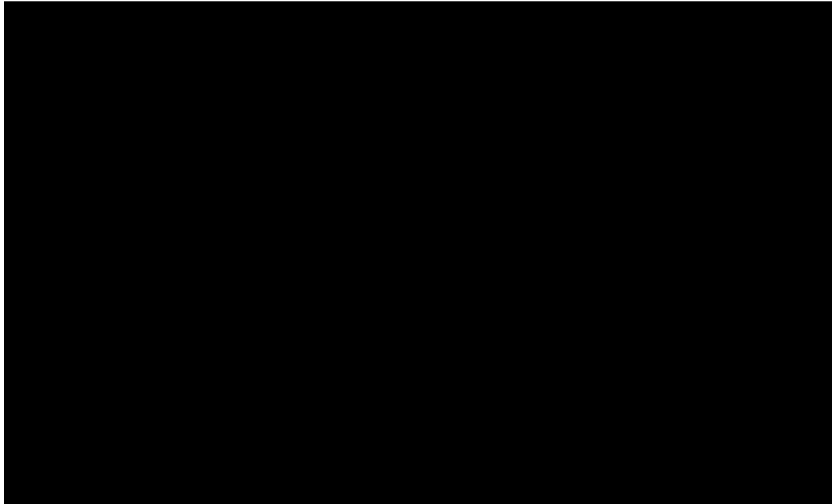
„Erős kézzel” - ez a dögvész, amint írva van: „Íme az Örökkévaló keze lesújt a mezőn legelő nyájakra, ménesekre, szamar-, teve- és marhacsordákra, juhnyájakra pusztító, súlyos dögvésszel” (2Móz 9,3).

„...kinyújtott karral” - ez a kard, amint írva van: „s kezében kivont kardja, amint Jeruzsálem irányába suhint” (1 Krón i ká k 21:16.).

„...nagy, félelmetes jelenéssel” - ez a Sechiná jelenléte, mint írva van: „Vajon megpróbálta-e másutt is az Örökkévaló, hogy kiemeljen egy népet

Felemeljük a borospoharat. A pászkák le uannak takarva.

Ez az isteni ígéret vigyázta őseinket, és ez vigyáz bennünket is. Mert nem csupán egyetlen ellenség készült elpusztítani minket, hanem minden egyes nemzedékben támadnak olyanok, akik vesztünkre törnek, de a Szent, áldott legyen Ő, kiment bennünket a karmaik közül. Az asztalra tesszük a poharat, és felfedjük a pászkák egy részét.

Nézd csak mit készült tenni Jákob ősapánkkal az arámi Lábán, aki még a Fáraón is túl akart tenni, mert ez csak a fiúgyerekekre ondtá ki a halálos ítéletet, de Lábán mindnyájukkal végezni akart, ahogy írva van: „Az arámi el akarta veszejteni atyámat (Jákobot), de ő lement Egyiptomba, ott lakott kevesedmagával, és nagy néppé lett; hatalmassá és számossá lettek" (5Móz 26,5).

„...ő lement Egyiptomba", az isteni elrendelés által kényszerítette, „...ott lakott", ami azt jelenti, hogy, nem azért vonult le Egyiptomba, hogy ott megtelepedjék, hanem csak lakni ment oda, mert írva van: „ezt mondták Fáraónak: Idejöttünk ebbe az országba lakni, mert szolgáid nyájainak nincs legelője, és súlyos

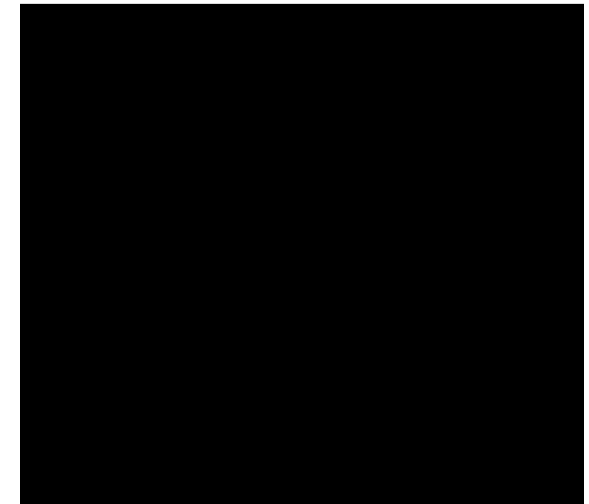
Meggyötörték", mint az Írás tanúsítja: „És tettek föléjük robot-felügyelőket, hogy kínzó munkával sanyargassák őket, és felépítették velük Fáraónak az éléstár-városokat, Pitomot és Rámszeszt

„És kínzó munkákkal sújtottak bennünket”, mint írva van: „S az egyiptomiak kemény robotra fogták Izrael fiait. És megkeserítették életüket, nehéz munkával, agyagkeveréssel, vályogvetéssel és mindenféle mezei munkával kemény robotra fogták őket .

„Mi pedig felkiáltottunk az Örökkévalóhoz, atyáink Istenéhez, s az Örökkévaló meghallgatta könyörgésünket, felfigyelt nyomorúságunkra, szenvedésünkre és szorongattatásunkra" (5Móz 26,7).

„...felkiáltottunk az Örökkévalóhoz, atyáink Istenéhez", miként írva van: „És történt hosszú idő után, hogy meghalt Egyiptom királya, és Izrael fiai felnyögtek a rabszolgaságból, és fennen keseregtek, s segélykiáltásuk feljutott rabságból Istenhez" (2Móz 2,23).

„...az Örökkévaló meghallgatta könyörgésünket", amint olvashatjuk: „Isten pedig meghallgatta segélykiáltásukat és megemlékezett Isten az Ábrahámval, Izsákkal Jákobbal kötött frigyről.

a

és

ínség dül Kánaán földjén. Hadd lakhassanak hát szolgálid Gósen földjén." (1Mózes 47:4)

„...kevesedmagával”, ahogy írva van: „hetven lélekből állott Jákob tábora, mikor levonultak Egyiptomba, de most az Örökkévaló Istenünk számossá tett benneteket, mint az ég csillagait” (5Móz 10,22).

S „ott... néppé lett”, amit úgy érts, hogy Izrael fiai ott is kitűntek [vagyis megőrizték hagyományaikat]. b1~3~ ~1~X „Nagy... hatalmas”, miként írva van, hogy „Izrael fiai szaporodtak és sokasodtak, és egyre hatalmasabbá nőttek, és megtelt velük az ország” (2Móz 1,7).

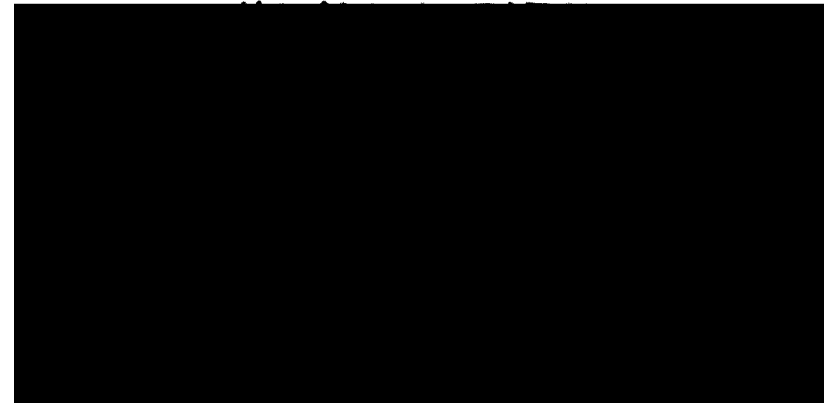
„És számossá lettek”, amint írva van: „Elmentem melletted,* és véredben fetrengve találtalak, mikor is így szóltam hozzád: Véredből támadj újra fel!* És megismételtem: Véredből támadj újra fel! Nagyra növeltelek, mint a mező fűvét. Nagyra nőttél, felse rdültél, melled kifejlődött, szőröd kinőtt, de teljesen meztelen voltál” (Ezekiel 16,67).

(A hidrások szinte egyöntetűen jegyzik meg, hogy Izrael fiai annak érdemében szabadultak ki Egyiptomból, a szolgaság házából, mert nem változtatták meg nevüket, nyelvüket, öltözetüket, nem vették át a frivol egyiptomi „kultúra” szabados szokásait, és nem voltak köztük besúgók.

Egy másik hidrás büszkén jegyzi meg, hogy a héberek nem „Egyiptomosították” neveiket: „...Reuuén és Simon mentek le (Kánaánból Egyiptomba) és Reuuén és Simon szabadultak ki onnan; vagyis (az eltelt kétszázöt év után) nem hívták Reuuent Rufusznak, és nem hívták Simont Luljáninak.)

„És az egyiptomiak* rosszat tettek velünk, meggyötörtek és kínzó munkával sújtottak bennünket” (5Móz 26,6).

Bizony „az egyiptomiak rosszat tettek velünk”, miként Fáraó mondta: „Találjunk ki ellenük valamit, mert még úgy elszaporodnak, hogy ha háború törne ki, ellenségeinkhez csatlakoznának, harcolnának ellenünk, aztán elhagynák az országot” (2Móz 1,10).

Mikor kezdjük meg a kivonulás történetének elbeszélését?

Azt hihetnénk, hogy már niszán elsejétől fogva bele kell fognunk a kivonulás elbeszélésébe, de írva van, hogy „azon a napon”. Hihetnénk, hogy nappal, de írva van, hogy „ennélfogva” [szemléltető módon], vagyis azokban az órákban, amikor a pászka és a torma ott van előttünk az asztalon [azaz este].

Kezdetben őseink bálványimádók voltak, de mostanra rávezetett az Örökkévaló az Ő tiszta hitének szolgálatára, ahogyan írva van: „És szólt Józsuá az egész néphez: Így szólt az Örökkévaló, Izrael Istene: »Az ősi időkben a folyó túl partján éltek őseitek, Terách, Ábrahám és Náchor apja, és idegen isteneket szolgáltak, de én kivettem atyátokat Ábrahámot a folyó túlszárjáról, átvezettem őt Kánaán országába, és megszorítottam utódait. Adtam neki Izsákot, Izsáknak pedig Jákobot és Ézsaut. Ézsautnak birtokul adtam Széir hegyét örökségként, Jákob pedig fiaival együtt lement Egyiptomba.«, (Józs 24,2-4.)

Áldott, aki betartja Izraelnek tett ígérését, áldott Ő! Mert a Szent, áldott O, jó előre látta a véget, ahogy mondta Ábrahám ősapánknak az áldozati részek közti szövetségben, mint írva van: „És megmondta Ábrahámnak: tudd meg, hogy ivadékaid idegenek lesznek egy országban, mely nem az övék, és négyszáz esztendőn* keresztül dolgoztatják és gyötrik majd őket. De ítéletet tartok azon a népen is, amelyet szolgálnak, aztán pedig kincsekkel megrakodva kivonulnak onnan.” (1Móz 15,13-14)

Miben különbözik ez az este minden más estétől?

1. Más estéken nem kell mártanunk egyszer sem - ma este kétszer is mártunk.

2. Más estéken egyaránt ehetünk kovászoszt vagy kovásztalant - ma este kizárólag kovásztalant.

3. Más estéken mindenféle zöldséget eszünk - ma este csak keserűt.

4. Más estéken úgy ülünk, ahogy kedvünk tartja - ma este hátratámaszkodva.

(A jiddis verzió fonetikusan:

Táte, ich vill báj dir fregen fir kasesz: Vosz iz ánders die nácht fun Pészách fun ále necht fun gánz jór?

1. Di erste káse iz: Ále necht fun a gánz jór tunken mir nist ájn, áfilu éjn mól, ober di nácht fun Pészách tunken mir ájn cvéj mól.
2. Di cvéjte káse iz: Ále necht fun a gánz jór eszn mir choméc oder mácó. ober di nacht fun Pészách eszn mir nor mácó.
3. Di drite káse iz: Ále necht fun a gánz jór eszn mir állerléj grinszn, ober di nacht fun Pészách eszn mir bitere grinszn.
4. Di ferte káse iz: Ále necht fun a gánz jór eszn mir száj ongelenterheit, ober di nacht fun Pészách eszen mir ále ongelenterheit.)

A felelet:

Felfedjük a pászkák egy részét.

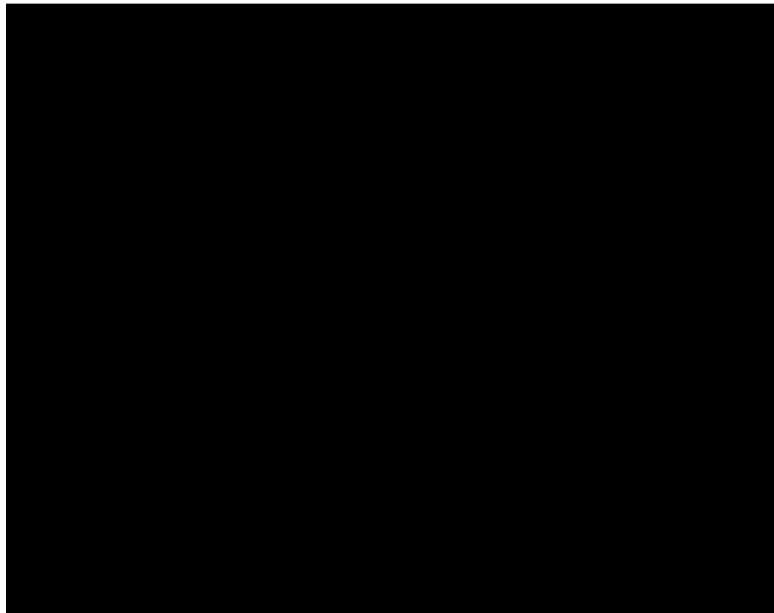
Fáraó rabszolgái voltunk Egyiptomban, de Örökkévaló Istenünk erős kézzel, kinyújtott karral kivezetett onnan bennünket. Ha a Szent, legyen áldott, nem vezette volna ki elődeinket Egyiptomból, akkor mi meg a fiaink és az unokáink máig is Fáraó rabszolgái lennének ott. Ezért akármilyen okosak, akármilyen bölcssek, a Tóra akármilyen alapos tudói lennének is, kötelességünk elbeszélni az egyiptomi kivonulás történetét, s minél alaposabban és hosszabban meséli el valaki az egyiptomi kivonulást, ez annál dicséretesebb.

A rossz: „Miféle szertartás ez nálatok?” (2Móz 12,26) Nálatok, mondja, nem pedig önála, ő kivonja magát a közösségből, ezzel megtagadja Istenét. Ezért vásítsd el fogát és mondd neki: a szertartás arra emlékeztet, hogy „ezt tette miértünk Isten, amikor kivonultunk Egyiptomból” (2Móz 13,8), velem és nem vele, mert ha ő is ott lett volna, ő nem szabadult volna ki.

Az együgyű mit mond?

Csak ennyit: „Mi ez?” Te pedig mondd el neki, hogy Isten erős kézzel vezetett ki bennünket Egyiptomból, rabszolgáságunk házából (2Móz 13:14.).

Aki pedig kérdezni sem tud, ahelyett te beszélj és idézd neki az Írást: „s meséld el azon a napon fiadnak: ennél fogva ezt tette velem Isten, amikor kivonultam Egyiptomból” (2Móz 13: 8)

(Történt pedig, hogy rabbi *Eliezer*, rabbi *Josua*, rabbi *Eleázár ben Azarja*, rabbi *Akiba* és rabbi *Tarfon Bené-Brák* városában ülték meg a peszach-ünnepet és egész éjjel addig tárgyalták a kivonulás történetét, míg odajöttek tanítványaik, s figyelmeztették őket: Mestereink, itt az ideje, hogy elmondjuk a reggeli *Smá imát!*)

A Szentírás négy helyen figyelmeztet arra, hogy a kivonulás történetét gyermekeinknek előadjuk. Mert négyféle gyermekre gondol a Szentírás: a bölcs gyermekre, a gonoszra, az együgyűre, s az olyanra, aki kérdezni sem tud.

Áldott az Örökkévaló, áldott Ő, áldott aki Tórát adott népének, Izraelnek, áldott Ő! Négy féle fiúról szól az Írás: egy okosról, egy rosszról, egy együgyűről és arról, aki még kérdezni sem tud.

Az okos: Mik ezek a tanúságtételek, törvények és parancsok, amelyeket Örökkévaló Istenünk előírt nektek?" (5Móz 6,20) Neki magyarázd el az ünnep minden részletét, és fejezd be így: „a peszach-áldozat elfogyasztása után nincs már utóétel."

Azonnal felnyergelte lovát, és tóhalálban Belzbe vágatott. Amikor odaért, megnyugtatták, hogy az uborkát már rég elégették a többi chámeccal együtt.)

Jáchác

A házigazda kettétöri a tálon lévő középső pászkát, úgy, hogy egy nagyobb és egy kisebb rész legyen belőle. A nagyobb részt elteszi egy kendőben áfikománnak, míg a kisebb részt visszateszi a tálra a kettő közé.

Mágid

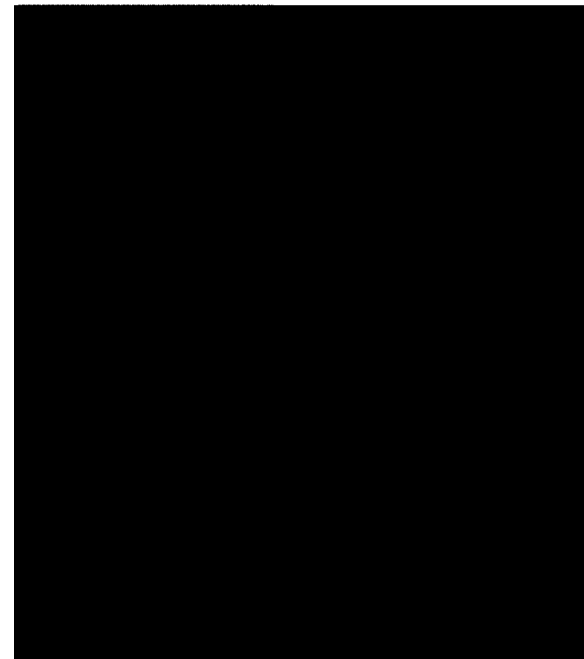
Felemeljük a szédertálat:

Ilyen volt a nyomorúság kenyere, ezt ették őseink Egyiptom országában. Aki éhes, jöjjön, és egyen velünk, a nélkülöző ülje meg velünk a peszach ünnepét. Ma még itt vagyunk, de jövőre Izrael földjén, ma még szolgaként, de jövőre szabad emberként.

Má nistáná

Kitöltjük a második pohár bort...és a legfiatalabb gyermek felteszi a négy kérdést:

(A pohár megtöltésének az a jelentősége, hogy a gyerek megkérdezze, mire való az, hogy még a vacsora előtt megtöltik a második poharat, és ha már kérdez, akkor rákérdez a többi, szemében furcsa, dologra is.)

Máté:

Εσθιοντων δε αυτων λαβων ο Ιησουΰ αρτον και ευλογησαΰ εκλασεν
και δουΰ τοιΰ μαθηταιΰ ειπεν, Λαβετε φαγετε, τουτο εστιν το σωμα
μου
και λαβων ποτηριον και ευχαριστησαΰ εδωκεν αυτοιΰ λεγων, Πιετε εξ
αυτου παντεΰ
τουτο γαρ εστιν το αιμα μου τηΰ διαθηκηΰ το περι πολλων
εκχυννομενον ειΰ αφεσιν αμαρτιων

Márk

Και εσθιοντων αυτων λαβων αρτον ευλογησαΰ εκλασεν και εδωκεν
αυτοιΰ και ειπεν, Λαβετε, τουτο εστιν το σωμα μου.
και λαβων ποτηριον ευχαριστησαΰ εδωκεν αυτοιΰ, και επιον εξ αυτου
παντες
και ειπεν αυτοιΰ, Τουτο εστιν το αιμα μου τηΰ διαθηκηΰ το
εκχυννομενον υπερ πολλων

Lukács:

και λαβων αρτον ευχαριστησαΰ εκλασεν και εδωκεν αυτοιΰ λεγων,
Τουτο εστιν το σωμα μου το υπερυμων διδομενον: τουτο ποιειτε ειΰ
την εμην αναμνησιν
και το ποτηριον ωσαυτωΰ μετα το δειπνησαι, λεγων, Τουτο το
ποτηριον η καινη διαθηκη εν τω αιματι μου, το υπερ υμων
εκχυννομενον.

Pál:

Εγω γαρ παρελαβον απο του κυριου, ο και παρεδωκαυμιν, οτι ο
κυριοΰ Ιησουΰ εν τη νυκτι η παρεδιδετο ελαβεν αρτο
και ευχαριστησαΰ εκλασεν και ειπεν, Τουτο μου εστιν το σωμα το
υπερ υμων: τουτο ποιειτε ειΰ την εμην αναμνησιν
ωσαυτωΰ και το ποτηριον μετα το δειπνησαι, λεγων, Τουτο το
ποτηριον η καινη διαθηκη εστιν εν τω εμω αιματι: τουτο ποιειτε,
οσακιΰ εαν πινητε, ειΰ τηνεμην αναμνησιν.

(A széder második mozzanata a kárpász fogyasztása előtti kézleöntés, aminek két oka van: egyrészt Bölcséink tanítása szerint minden olyan dolog evése előtt, amit folyadékba mártva esznek, kezet kell mosni (Pszáchim 115a.), másrészt pedig ez is - mint a széder során sok más mozzanat -arra jó, hogy a gyerekek érdeklődését felkeltse, és így a Hágádát, a peszáchi kivonulás történetét figyelemmel hallgassák.)

Kárpász

A széder vezetője a szédertálon levő zöldségből egy-egy darabkát sósvízbe márt, és az asztaltársaság minden tagjának ad belőle. Mielőtt elfogyasztják a következőket mondják:

Áldott vagy Te, örökkévaló Istenünk, a világ ura, aki teremtetted a föld gyümölcsét.

A kárpászt nem esszük baloldalunkra dőlve.

(A talmudi időkben volt, hogy a kárpászt a tormába mártották. A kárpász maga mint étvágygerjesztő szerepel t, és ennél fogva egyik célja az volt, hogy a pászkát jó étvággal egyék később)

(Történt egyszer, hogy egy chászid egy zsák uborkát hozott Magyarországról a belzi rebbének, Jiszáchár Dov Rokéáchnak, hogy a Széder-esten azt kárpásznak használja. Átadta a zsákot, majd elbúcsúzott a rebbétől, és hazaindult. Miután elment, a rebbe meghagyta, hogy az uborkát égessék el a többi cháméccal együtt. A rebbe háznépe csodálkozott ugyan, de teljesítették kívánságát.

Eltelt néhány óra, és az a férfi, aki a uborkát hozta, ismét megjelent. Roppant zaklatottnak tűnt. Mint kiderült, szolgálólánya megkérdezte tőle, hogy elégedett volt-e a rebbe az uborkával, hiszen kivételesen szép, egészséges példányok voltak. Majd elárulta, hogy alkohollal öntözte a uborkaágyást, s ezért lettek ilyen szépek.

A chászid elborzadt. De hiszen az alkohol cháméc, gondolta rémülten, és akkor az uborkát nem szabad felhasználni a peszáchünnepen. A rebbe ezt nem tudhatja, és kárpásznak fogja használni!

Kádés

(Az ünnep köszöntése kidussa)

Készítsétek el a Nagy Úr lakomáját. Ez a Szentnek, áldott Ő, és Dicsfényének lakomája.

Kitöltjük az első pohár bort, felemeljük a poharat és áldást mondunk rá. A pászkák le vannak takarna.

És elmúlt a hatodik nap. Ekkorra megteremtetett az ég és a föld és minden seregük. A hetedik napra Isten befejezte teremtő munkáját, lezárta alkotásai sorát, megáldotta s megszentelte Isten a hetedik napot, mert minden alkotó és teremtő munkát aznap hagyott abba. Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ ura, aki teremtetted a szőlőtő gyümölcsét.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ ura, aki minden nép közül bennünket választott ki, és minden más nyelvű fölé emelve megszentelt bennünket parancsolataival, és adtad nekünk szeretettel, Örökkévaló Istenünk hogy örvendhessünk nekik, örömteli napokat, hogy vigad hassunk, ezt a pászka ünnepét, és ezt a szent gyülekezés ünnepét, a kiszabadulásunk napját szent gyülekezetként, emlékeztetőül egyiptomi kivonulásunkra. Mert minket szemeltél ki minden nép közül, minket szenteltél meg szent ünnepeiddel, hogy örüljünk és vigadjunk. Áldott vagy Örökkévaló, aki megszenteli Izraelt az ünnepekkel.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki megóvtál bennünket és életben tartottál, hogy megérhessük ezt a napot.

Bal oldalra dőlve kiisszuk az első pohár bort.

Urchác

Kézmosás következik, de erre a kézmosásra nem mondjuk az ál nötilát jádájim áldást

Mt 26,26-28	Mk 14,22-24	Lk 22,19-20	1Kor 11,23-25
Miközben ettek, Jézus fogta a kenyeret, megáldotta, megtörte, és odaadta tanítványainak ezekkel a szavakkal: »Vegyétek és egyétek, ez az én testem.«	Miközben ettek, Jézus fogta a kenyeret, megáldotta, megtörte, és odaadta nekik ezekkel a szavakkal: »Vegyétek,	Aztán fogta a kenyeret, hálát adott, megtörte, és odaadta nekik ezekkel a szavakkal: »Ez az én testem, amely értetek adatik. Ezt tegyétek az én emlékezetemre!«	az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárulták, fogta a kenyeret, hálát adott, megtörte, és így szólt:
Aztán fogta a kelyhet, hálát adott és odaadta nekik ezekkel a szavakkal: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az új szövetségé, amely sokakért kiontatik” a bűnök bocsánatára.	Azután fogta a kelyhet, hálát adott, odaadta nekik, és ittak belőle mindnyájan. Ő pedig így szólt:	Ugyanígy a vacsora végén fogta a kelyhet, és azt mondta: „Ez a kehely az új szövetség az én véremben. amely értetek kiontatik.”	A vacsora után ugyanígy fogta a kelyhet is, és így szólt: Tegyétek ezt, ahányszor csak isszátok, az én emlékezetemre”

12. Bérách

Töltsük meg a harmadik pohár bort, még a Sir hámaálot előtt (zarándokének). Győződjünk meg arról, hogy a poharak tiszták.

Asztali Áldás kezdése előtt az ujjainkat (a második ujjpercig) leöntjük.

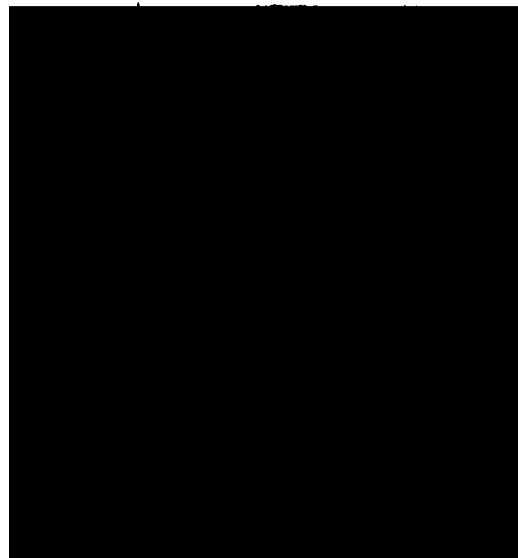
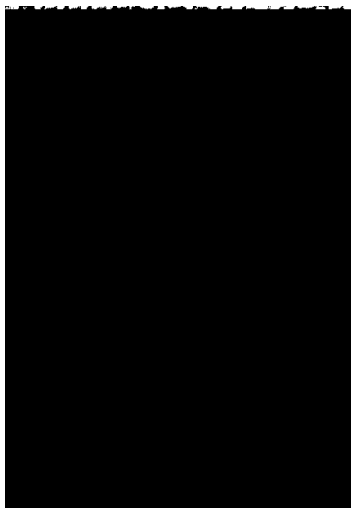
Emeljük fel poharunkat az elején, s tartsuk úgy legalább a boné bóráchámáu Jerusálájim ómén-ig (És építsd fel Jeruzsálemet). A jelenlévők minden egyes mondat után feleljenek „Ámen”-t.

Bencsolás után emeljük fel poharunkat, mondjuk el a boré *pri* hágáfen áldást és igyuk meg a harmadik pohár bort.

Töltsük meg a negyedik poharat, valamint Élijáhu serlegét. Vegyük kézbe az égő gyertyákat és nyissuk ki az ajtót, amely a Széder-estre használt szoba és az utca vagy az udvar között van, és ott mondjuk el a *Sfoch* chámáthá kezdetű szakaszt (zúdítsd haragodat).

13. Hálél

Jó, ha ezt nem egymagunkban, hanem többekkel együtt mondjuk, így például feleségünkkel és gyermekeinkkel. Ilyenkor a vezető lesz az előimádkozó, a többiek pedig válaszolnak a refrénekekkel.

dió keveréke borral

A zsidó húsvéti lakoma tehát az alábbi sajátos szertartás szerint folyt le:

1. Az ünnepi áldás (*kiddush*) és az első kehely megáldása, mindkettő a családapa dolga; utána az előétel: keserű füvek és kovásztalan kenyér.
 2. Maga a húsvéti szertartás: a gyermek kérdése, hogy mi ennek az ünnepnek a jelentősége, a Hallel-zsoltárok első része (112; 113,1-8); a második kehely.
 3. **A tulajdonképpeni vacsora; elején a kenyér fölött mondott áldás, utána megtörték és körbeadták az asztalnál; a húsvéti bárány elfogyasztása; a harmadik kehely, az „áldás kelyhe”; a családapa tulajdonképpeni asztali imája.**
 4. A Hallel második része (113,9-117,29; 135) és hálaadó ima a negyedik kehely fölött.
- Jézus minden valószínűség szerint a tulajdonképpeni húsvéti lakoma bevezető mozzanatát, vagyis a kenyér fölött mondott áldást használta fel arra, hogy tanítványaival közölje az új kenyér titkát; és a „vacsora után” a harmadik kehely bor fölött ejtette ki az átváltoztatás szavait.

Az est lefolyásának rímes emlékeztetője:

**Kádés, Urchác,
Kárpász, Jáchác,
Mágid, Ráchcá,
Moci-Mácá
Máror, Koréch,
Sulchán oréch
Cáfun, Bérách,
Hálél-Nircá.**

Kádés: Az ünnep köszöntése kidussal.

Urchác: Kézmosás következik, de erre a kézmosásra nem mondunk áldást.

Kárpász: Elfogyasztjuk a sós vízbe mártott zöldséget.

Jáchác: A középső pászka ketté törése - a nagyobbik része lesz az áfikomán.

Mágid: Megkezdjük a Hágadá elbeszélését.

Ráchcá: Kézmosás a pászkaevés előtt.

Moci-Mácá: Két áldást mondunk, és eszünk a pászkából.

Máror: Eszünk a tormából. *Koréch:* Együtt esszük a tormát a pászkával, mint Hilél.

Sulchán oréch: Az ünnepi étkezés.

Cáfun: Az étkezés után elfogyasztjuk az elrejtett áfikománt.

Bérách: Étkezés utáni ima, asztali áldás.

Hálél-Nircá: Zsoltárok, befejező dalok.

Törjünk le egy legalább 18 grammos darabkát mindegyikből és együtt (azaz mindkettőt egyszerre) fogyasszuk el miközben bal oldalunkra dőlünk.

(A máror-hoz, koréch-hez és áfikomán-hoz hasonlóan, a szükséges mennyiséget négy percen belül fogyasszuk el. Betegség esetén ehetünk 36 grammnál kevesebbet is, de 27 grammot mindenképpen el kell fogyasztanunk.) A résztvevők is esznek a mócából. Mindenki maga mondja el az áldást.

8. Máror

19 grammnyi máror-t (saláta és torma) mártsunk háromszor a Chároszet-be. Rázzuk le a rátapadó Chároszet-et. Mondjuk el az ál áchilát máror áldást, és gondoljuk, hogy az áldás a koréch-hez használt máror-ra is vonatkozik. Bal oldalra dőlés nélkül együnk, majd adjunk a résztvevőknek további salátaleveleket és tormát, hogy mindenki elfogyaszthassa a szükséges mennyiséget.

9. Koréch

Vegyünk kezünkbe 19 grammnyi *cházeret-et* (gondosan lecsepegtetett saláta és torma) és helyezzünk rá *Chároszet-et*, a felesleget pedig óvatosan rázzuk le. Törjünk le két darabot az alsó mácá-ról (összesen 18 grammnyit) és tegyük kö

zé a *cházeret-et*. Mondjuk el a kén ászá *Hilél* (így tett Hilél.) szakaszt és balra dőlve fogyasszuk el

10. Sulchán Oréch

Az ünnepi vacsora elfogyasztása alatt nem kell balra dőlni. A kéménytojással kezdjük; előtte mártsuk háromszor sós vízbe.

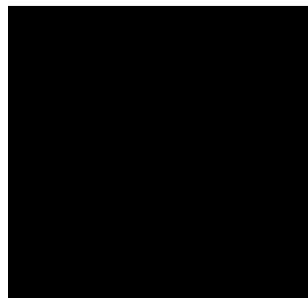
Annyit fogyasszunk, amennyi éhségünk csillapítására kell, de ügyeljünk arra, hogy az áfikomán elfogyasztásával lakjunk jól, nehogy az áfikomán elfogyasztása már nehezünkre essen.

11. Cáfun

Vegyük elő a rejtett mácá-t és törjünk belőle egy 36 grammnyi darabot áfikomán-nak. Bal oldalra dőlve fogyasszuk el; az első estén erre még éjfél előtt kerüljön sor.

Az áfikomán elfogyasztása után a kötelező két pohár boron kívül mást nem ehetünk vagy ihatunk.

Ezzel egyidőben történik meg a konyhai edények és a tűzhely „kóserolása” is. Egyes háztartásokban peszachkor külön edényeket használnak. Bizonyos edényeket szabad otthon is peszachra „káserolni”. Ilyenek például az üvegedények, amelyeket 3-szor 24 órára megtöltünk vízzel, minden nap frissel, és 72 óra után használhatóak peszachkor.

Chomecot nemcsak enni, de birtokunkban tartani sem szabad, ezért tehát azt egy szabályos adásvételi szerződéssel el kell „adnunk” egy másvallású embernek. Az ünnep után, persze azt visszavásároljuk.

Sel peszach (peszachra való) ételek és italok:

Minden étel fogyasztható, ami nem tartalmaz chomecot, és peszachi edényben készült. Széder este mindenféle peszachi kóser hús fogyasztható, kivéve a bárány, mivel hajdan, a jeruzsálemi Szentély fennállása idején éppenséggel bárányt ettek, ám a Szentély lerombolására ennek hiányával emlékezünk.

Az alkoholos italok chomecnek számítanak, az ecet szintén, ezért savanyítani az ünnep alatt csak citrommal szabad.

A széder tál:

A szédertálra kerül 3 egész macesz, amelyet erre a célra készült, három részből álló takaróval fedünk le. A tál mélyedéseire pedig hatféle, jelképes ételt helyezünk: sült vagy égetett csontos húst (zroá), főtt vagy égetett kemény tojást (bécá), keserűfüvet, amely lehet frissen reszelt torma, vagy fejes saláta (máror). Főtt burgonya, petrezselyem vagy hónapos retek (kárpász), alma-dió-bor vegyülék (chároszet), sós víz (külön kis tálkában), torma zöld feje sem maradhat el a széder asztalról.

A peszachi kóser borból az este folyamán 4 egész pohárral fogyasztunk. Az asztal közepén egy külön, borral teli serleget helyezünk el: ez Illés (Élijáhu) próféta tiszteletére tesszük, akit minden széderen vendégül szeretnénk látni.

A legfelső mácá tetején, a jobb felső sarokban helyezzük el a zroá-t.

Vele szemben, a bal felső sarokban a *bécá-t*; középen legyen a *máror*; a

3. Kárpász

A hagyma vagy főtt burgonya egy darabját mártsuk a sós vízbe és mondjuk el a *boré pri* háadáma áldást; gondoljuk, hogy az áldás a salátára is és a tormára is (*máror* és a *koréch*) vonatkozik. Bal oldalra dőlés nélkül együnk. A kárpász maradékát ne helyezzük vissza a Széder-tálra.

4. Jáchác - A középső pászka kettétörése

Törjük két egyenlőtlen darabra a középső mácá-t. A nagyobbik darabot (Kabbalisztikus szokás szerint: öt kisebb részre törjük) elrejtjük, pl. a párnák közé; az étkezést végén ezt fogyasztjuk el áfikomán gyanánt. A kisebbik darab a felső és az alsó mácá között marad.

5. Mágid - Belekezdünk a Hágádá elbeszélésbe

Részen takarjuk ki a mácá-t és ülve mondjuk el a hé láchmá ánja kezdetű részt (Ilyen volt nyomorúságunk kenyere). A Má nistáná (négy kérdés) elkezdése előtt takarjuk le a mácá-t, húzzuk kissé félre a Széder-tálat és töltsük meg a második pohár bort. A Má nistáná-t mindenki ismétli azután, hogy a gyerek már elmondta (még akkor is, ha már az apa nem is él). Amikor a dám uáés *uotimrot* ósán, a tíz csapást és a döcäch, ódás böächáu-ot felsoroljuk), ujjunkkal fröccsentünk egy kis bort.

Amikor a mácá... má (miért esszük a pászkát) szavakat mondjuk, fogjuk meg a második és harmadik mácá-t az asztalkendővel együtt. Amikor *a máror*... má (miért eszünk keserű gyökeret) szavakat mondjuk, tegyük kezünket a mórorra és *koréch-hez* használt salátára és a tormára.

6. Ráchcá Kézleöntés a mácá-hoz, és ezúttal elmondjuk az ál *nötílát jádájim* áldást.

7. Moci – Mácá

Vegyük kézbe a két ép és a megmaradt fél mácá-t az asztalkendővel együtt és mondjuk el a hámaci áldást. Még ne törjük meg a mácá-t. A legalsó mácá-t tegyük le, a többi maradjon a kezünkben, és mondjuk el az ál áchilát mácá áldást, amibe beleértendő a *koréch-hez* felhasznált legalsó és az áfikomán-ként használt, elrejtett mácá is.

jobb alsó sarokban legyen a chároszet; a bal alsó sarokban pedig a kárpász; a *koréch*hez használt *cházeret* (ugyanaz mint a *máror*) legyen közepen. A sós vizet helyezzük csak a Széder-tál mellé. Az ünnep napján tilos a salátaleveleket sós vagy ecetes vízben megmosni, mivel ettől az esetleg rajta lévő apró rovarok elpusztulnak. Elterjedt szokás, hogy a házban lévő összes aranyat és ékszert kitesszük a Széder-asztalra, az Egyiptomból kihozott nagy vagyon emlékére.

A Széder est lefolyása:

Az ülésrendről: az asztalfőn a családfő ül, tőle jobbra a legidősebb, balra a legfiatalabb férfi családtag (Ld Jénos es Jézus).

A Széder-estéken a nős férfiak kitli-t (fehér halotti ruhát) öltenek, mivel, akár csak a Félelmetes Napok során, hasonlítanak az angyalokhoz.

A Hágádát hangosan, örömteli hangon olvassuk fel.

A tizenöt szimánim-t, azaz a Rímes *emlékeztető*-t valamennyi résztvevővel együtt mondjuk el, még a kidus előtt

1. Kádés - áldás

A kidus-t borral csordultig teli pohárra mondjuk. Lehetőség szerint vörösbort használjunk. A bort mi magunk is a pohárba tölthetjük.

A kidus-t állva mondjuk, a poharat legalább 24 cm-rel emeljük az asztal fölé. Amikor elkezdjük mondani a kidus-t, először a gyertyákra pillantsunk, amikor pedig az áldást mondjuk, a pohárra nézzünk.

A négy pohár bor közül, melyet a Széder-est folyamán meg kell innunk, balra dőlve, támaszkodva, ez az első. A dőlés csak a férfiakra vonatkozik. Ők dőljenek bal felé, még akkor is, ha balkezesek és bal kezükben tartják az evőeszközt. A pohár tartalmát lehetőleg egy hajtásra igyuk meg. Amennyiben ez nehezünkre esik, legalább a felét igyuk meg egyszerre. Ezt a mennyiséget mindenképpen meg kell innunk, mind a négy pohár esetében, még ha kényelmetlenséggel is jár.

2. Urhác - Kézmosás

A kárpász előtt mossunk kezet ugyanúgy ahogy általában a kenyérnél tesszük, de ne mondjuk el az ál *nötilát jádájim* áldást (mert most még nem eszünk a pászkából). 1

Néhány általános megjegyzés a Széder esttel kapcsolatban.

Jelentések:

Hagada: Azoknak az írásoknak az évszázadok alatt kialakult gyűjteménye, amelyekben leírásra kerül a szertartás maga.

Széder: rend. (Az este eseményi előre meghatározott rendben zajlanak.) Az előre meghatározott időben, Izraelben egy, a szórványban két széder estet tartanak.

Előkészületek:

Az elsőszülöttek a szeder est előtt legalább 24 órát böjtölnek. Az ünnepet megelőző estén zajlik a kovász megsemmisítésének szertartása. A gyermekek a lakásban 10 kenyérmorzsát dugnak el, amelyet a családfő gyertyafényben megkeres. A morzsákat másnap elégetik. (Ha az ünnep szombatra esik, amikor pl. nem szabad égetni, ezek a szertartások némileg változnak, de tudjuk, hogy Jézus idejében nem esett szombatra.)

A búzából árpából, rozsból, zabból és tönkölyből készült nyersanyag, illetve az azokból készült további termékek kovászosnak (chomecnak) számítanak, és mint ilyenek, peszachkor fogyasztásuk tilos, de még a birtokunkban sem tarthatjuk őket. A tórai törvény szerint a chomec fogyasztása vagy birtoklása a legkisebb (emberi szemmel láthatatlan) mennyiségben is tilos.

A macesz (a kovásztalan kenyér) sütéséhez felhasznált búzát már az aratáskor is szigorúan őrzik, zölden aratják, mert ha megszárad, és eső hull rá, már lábon is megerjedhet.

A macesz készítéséhez állott vizet használnak, amely nem érintkezhet a liszttel (maximum 18 percig), mert utána már elindul az erjedési folyamat. A liszt és a víz összekeverésétől a macesz megsüléséig tehát 18 perc áll rendelkezésre.

Peszach előtt egy hónappal kezdjük az ünnepre való felkészülést. Az egész lakást, alaposan áttakarítjuk, a legeldugottabb sarkokat, fiókok mélyét, a ruhák zsebeit is átvizsgáljuk, nem maradt-e ott véletlenül egy kis darab chomec: (süteménymorzsza, kenyérdarab stb.)